

ЕКОНОМІЧНА СУТЬ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Резюме. У статті здійснено аналіз підходів до формулювання суті понять “інновації” та “інноваційна діяльність”; запропоновано власне визначення поняття “інновація”. Представлено узагальнену, комплексну класифікацію інновацій.

The summary. The article analyzes the approaches to the formulation of substantive notions of "innovation" and "innovation activities"; offered its own definition of "innovation". Presented summary, a comprehensive classification of innovation.

Ключові слова: інновація, інноваційна діяльність, фінансове забезпечення, економічне зростання.

Постановка проблеми. В умовах глибокої економічної кризи проблема забезпечення ефективного функціонування підприємств набуває особливого значення і для України. Так, узагальнюючи досвід розвинених країн світу, ми прийшли до висновку, що запорукою економічного зростання як окремого підприємства, так і економіки країни в цілому, є розвиток та стимулювання інноваційної діяльності. Саме з розвитком інноваційної діяльності пов'язують подолання кризового стану вітчизняної економіки, зростання обсягів виробництва, вихід на нові ринки, адаптацію підприємства до ринкового середовища [1, с. 14]. Ще у 1977 році спеціальна комісія сенату США зауважувала, що найближчим часом і у віддаленому майбутньому наука і технологія заслуговуватимуть на більшу увагу, ніж будь-який інший елемент національної політики. І вже на сьогодні, як відомо, здатність генерувати й впроваджувати досягнення науково-технічного прогресу стає однією з найголовніших умов забезпечення конкурентоспроможності як національної економіки в глобальному конкурентному середовищі, так і окремих товаровиробників на конкретних ринках [2, с. 68].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем інновацій та інноваційної діяльності присвячена низка праць зарубіжних та вітчизняних вчених, зокрема О. І. Амоши, Ю. М. Бажала, М. П. Денисенка, Н. В. Краснокутської, Н. Б. Кирич, Я. В. Риженка, О. М. Собко, С. Ф. Покропивного, В. Г. Федоренка, Л. І. Федулової, П. С. Харіва, М. Хучека, Й. А. Шумпетера та ін.

Мета статті – розгляд та аналіз теоретико-методичних основ інноваційної діяльності підприємства.

Виклад основного матеріалу. Досліджуючи теоретико-методичні основи інноваційної діяльності, насамперед, необхідно приділити увагу терміну “інновація”. Термін "інновація" походить від англійського слова innovation, що в перекладі означає "введення новацій" або “втілення наукового відкриття”.

Термін “інновація” як нову економічну категорію ввів у науковий обіг австрійський (пізніше американський) вчений Йозеф Алоїз Шумпетер (1883-1950) у першому десятилітті ХХ століття. У своїй роботі “Теорія економічного розвитку” (1911 р.) Й. Шумпетер вперше розглянув питання нових комбінацій змін в економічному розвитку (тобто питання інновації) і дав повний опис інноваційного процесу [3, с. 25]. Він виділив п'ять типів нових комбінацій змін або інновацій [4, с. 159]:

- 1) виробництво нового продукту, чи відомого продукту в новій якості;
- 2) впровадження нового методу виробництва;
- 3) залучення для виробничого процесу нових джерел сировини;
- 4) освоєння нового ринку збуту;
- 5) впровадження нових організаційних форм.

Активно проблемами інновацій почали займатися у 60-ті роки ХХ століття у зв'язку з прискоренням розвитку науково-технічного прогресу. Однак ще до сьогодні у світовій економічній літературі немає однозначного визначення поняття “інновація”, що пояснюється тим, що воно перебуває у постійному розвитку і доповнюється різними аспектами, які враховують особливості та вимоги певного етапу розвитку суспільства.

Існує багато підходів до формулювання поняття “інновація”, окремі із них представимо у таблиці 1.

Наукові підходи до формулювання поняття “інновації”

Автор	Суть
1	2
<i>Як зміни</i>	
Шумпетер Й. А. [4, с. 1-3].	Інновація – це зміни технології та управління, нові комбінації щодо техніки і технології.
Хучек М. [5, с. 67].	Інновація – це зміни в техніці, технології організації, екології, економіці, а також в соціальному житті підприємства.
<i>Як процес</i>	
Федоренко В. Г. [6, с. 16].	Інновація – це процес, спрямований на створення, виробництво, розвиток та якісне удосконалення нових видів виробів, технологій, організаційних форм.
Санто Б. [7, с.83].	Інновація – це такий суспільно-техніко-економічний процес, який через практичне використання ідей та винаходів приводить до створення кращих за своїми якостями виробів, технологій та дає прибуток.
Твісс Б. [8, с. 30].	Інновація – це процес, в якому винахід або ідея набуває економічного змісту.
<i>Як результат</i>	
Харів П. С., Собко О. М. [9, с.11].	Інновація – це результат інноваційної діяльності, відображений у вигляді наукових, технічних, організаційних чи соціально-економічних новинок, який може бути отриманий на будь-якому етапі інноваційного процесу.
Денисенко М. П., Риженко Я. В. [10, с11].	Інновація – це результат впровадження новацій з метою змін в об’єкті діяльності та одержання економічного, соціального, або іншого виду ефекту.
Покропивний С. Ф. [3, с. 24].	Інновація – впровадження в господарську практику результатів інноваційних процесів.

Отже, залежно від об’єкта і предмета дослідження інновації можна розглядати: як зміни, як процес та як результат.

Вищенаведені визначення інновації певною мірою знайшли своє відтворення у статті 1 Закону України "Про інноваційну діяльність", де інновації надається універсальне визначення: інновації – новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери [15, с. 1].

Відповідно до наших міркувань, інновація – це процес, який об’єднує створення та практичне освоєння новації, що задовольняє певну потребу, приносить дохід та зумовлює техніко-економічні й інші зміни в соціальному середовищі.

Роль інновацій у сучасній економіці надзвичайно швидко зростає. І якщо ще донедавна впровадження інновацій було крайнім заходом у жорстокій конкуренції на ринку, то тепер вони стали необхідністю функціонування будь-якого підприємства в ринкових умовах. Інновація веде не лише до зниження собівартості, ціни та зростання прибутку, але й до створення нових потреб, підвищення іміджу, до відкриття і захоплення нових ринків збуту.

Досліджуючи класифікацію інновацій в економічній літературі, ми прийшли до висновку, що на сьогодні в Україні ще не існує єдиної загальноприйнятої класифікації інновацій і тому кожен автор будує класифікацію за своїми класифікаційними ознаками.

Оригінальну класифікацію інновацій було представлено А. Пригожим, який усі інновації поділяв на такі групи [11, с. 26]:

1. За типом нововведення: матеріально-технічні, соціальні, економічні, організаційно-управлінські, правові та педагогічні;
2. За інноваційним потенціалом: радикальні, комбіновані та модифіковані;
3. За особливостями інноваційного процесу: внутрішньо-організаційні та між-організаційні;
4. За механізмом здійснення: одиничні, дифузійні, завершені та незавершені, успішні та неуспішні;
5. За ефективністю: орієнтовані на зростання ефективності виробництва чи управління суб’єктом господарювання, на покращення умов праці;
6. За спадкоємністю: заміщуючі, скасовуючі, поворотні, відкриваючі та ретровведення.

На погляд Ю. Бажала [12, с. 54], класифікувати інновації необхідно за такими ознаками:

1. За типом: продуктові, технологічні, сировинні, організаційні, збутові та інфраструктурні;
2. За інноваційною функцією: базові, поліпшуючі та псевдо інновації;
3. За новизною місця впровадження: нова галузь (нове виробництво), існуюча галузь (існуюче виробництво).

Серед великої кількості підходів до інновацій також слід відзначити класифікацію В. Г. Мединського [13, с. 62], який пропонує класифікувати інновації за такими ознаками:

- рівень розробки та поширення;
- ступінь впливу на зміни;
- роль у відтворюючому процесі;
- сфера впровадження та поширення;
- ступінь новизни та глибини змін;
- спрямованість дії;
- масштаб інноваційних процесів.

Аналіз літературних джерел [6, с. 17; 9, с.14; 19, с. 127; 20, с. 25] дав нам змогу виявити найсуттєвіші, на нашу думку, класифікаційні ознаки інновацій та представити їх узагальнену класифікацію (див. табл. 2), яка дозволить не тільки усвідомити їхню роль в розвитку суспільства, але й оцінити ефективність та спрямованість інноваційного процесу, встановити зв'язки між різними типами інновацій, визначити перспективність майбутніх інновацій, а також створити економічні механізми й організаційні форми управління інноваційною діяльністю.

Таблиця 2

Узагальнена класифікація інновацій за провідними ознаками

№ п/п	Класифікаційна ознака	Види інновацій
1	2	3
1.	За призначенням:	Спрямовані на: - ефективність виробництва; - ефективність реалізації; - підвищення якості продукції; - покращення умов праці.
2.	За рівнем новизни:	- радикальні; - відносні; - поліпшуючі.
3.	За результатами:	- технічні; - наукові; - виробничі; - конструкторські; - інформаційні.
4.	За масштабами:	- глобальні; - транснаціональні; - регіональні; - місцеві.
5.	За охопленням частки ринку:	- стратегічні; - системні; - локальні.
6.	За сферою поширення:	- міжнародні; - державні; - галузеві; - окремих підприємств.
7.	За темпами впровадження:	- швидкі; - зростаючі; - стрибкоподібні; - уповільнені; - затухаючі.

8.	За формою:	<ul style="list-style-type: none"> - відкриття, винаходи, патенти; - раціоналізаторські пропозиції; - товарні знаки, торгові марки, емблеми; - нові документи, які описували технологічні, виробничі, управлінські процеси.
9.	За циклічним розвитком:	<ul style="list-style-type: none"> - найкрупніші; - крупні; - середні; - дрібні.
10	Вид ефекту, отриманого в результаті впровадження інновації:	<ul style="list-style-type: none"> - науково-технічний; - економічний (комерційний); - соціальний; - екологічний; - інтегральний.

Як підтверджує досвід економічного розвитку країн-лідерів, еволюційний процес в економіці здійснюється саме через інновації. Вони, подібно до потягу, тягнуть за собою модернізацію і структурну перебудову всієї економічної системи. Саме інновації виступають як основне мірило способів розвитку суспільства. Тому країна, що стоїть осторонь від "інноваційних змагань", залишається останньою в ієрархії розвитку світової спільноти [14, с. 23].

Безумовним лідером у цих змаганнях на сьогоднішній день є США, оскільки на їх частку за останні півстоліття припадає понад 60 % усіх технічних інновацій. США стали однією з найбагатших країн світу насамперед завдяки найкращій організації інноваційного процесу та ефективному використанню технологічних інновацій у виробництві [14, с. 23].

У розвинутих країнах світу вже давно зрозуміли, що саме високі технології, наукомістка продукція визначають стан сучасної економіки, що наукові ідеї, передові технічні розробки дають змогу будувати надійний міст у майбутнє.

Національне інноваційне законодавство включає норми Конституції України, Господарського кодексу, Закону України "Про інноваційну діяльність", Закону України "Про пріоритетні напрями розвитку інноваційної діяльності в Україні", Закону України "Про інвестиційну діяльність", Закону України "Про наукову і науково-технічну діяльність", Закону України "Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків" та інших нормативно-правових актів, які визначають правові, економічні та організаційні засади державного регулювання інноваційної діяльності в Україні, встановлюють форми стимулювання державою інноваційних процесів і спрямовані на підтримку розвитку економіки України інноваційним шляхом.

Досліджуючи теоретичні підходи до трактування інноваційної діяльності в економічній літературі, приходимо до висновку, що в кожному джерелі воно подається по-різному.

Згідно з визначенням, поданим Краснокутською Н. В., під інноваційною діяльністю розуміється діяльність колективу, спрямована на забезпечення доведення науково-технічних ідей, винаходів до результату, придатного до практичного застосування та реалізації їх на ринку з метою задоволення потреб суспільства в конкурентоспроможних товарах і послугах [18, с. 23]. На думку Майорової Т. В., інноваційна діяльність – це діяльність, що спрямована на використання та комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів та послуг [19, с. 45].

Неможливо не погодитися з думкою, висловленою Денисенко М. П., Риженко Я. В., що інноваційна діяльність пов'язана з перетворенням наукових досліджень і розробок, а також винаходів та відкриттів у новий продукт, або новий технологічний процес, що впроваджуються у виробничий процес [10, с. 12].

Слід зазначити, що інноваційна діяльність у повному обсязі має комплексний, системний характер і включає такі види роботи, як пошук ідей, ліцензій, патентів, кадрів, організацію дослідницької роботи, інженерно-технічну діяльність, яка об'єднує винахідництво, раціоналізацію, конструювання, створення інженерно-технічних об'єктів, інформаційну та маркетингову діяльність.

Такі різні підходи щодо трактування інноваційної діяльності обумовлені багатоаспектністю

цього економічного поняття, його складністю, різноманітністю сфер застосування.

Вивчаючи вітчизняне законодавство, приходимо до висновку, що у ньому також немає узгодженості та єдності у трактуванні інноваційної діяльності (табл. 3).

Таблиця 3

Законодавче регулювання інноваційної діяльності в Україні

Закони та нормативні акти, що регулюють інноваційну діяльність в Україні	Зміст інноваційної діяльності
1	2
Закон України “Про інноваційну діяльність” [15].	Інноваційна діяльність – діяльність, що спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг.
Закон України “Про інвестиційну діяльність” [16].	Інноваційна діяльність – одна із форм інвестиційної діяльності, яка здійснюється з метою впровадження досягнень науково-технічного прогресу у виробництво і соціальну сферу, що включає: випуск і розповсюдження принципово нових видів техніки і технології; прогресивні міжгалузеві структурні зрушення; реалізацію довгострокових науково-технічних програм з великими строками окупності витрат; фінансування фундаментальних досліджень для здійснення якісних змін у стані продуктивних сил; розробку і впровадження нової, ресурсозберігаючої технології, призначеної для поліпшення соціального і екологічного становища.
Господарський кодекс України [17].	Інноваційна діяльність – діяльність учасників господарських відносин, що здійснюється на основі реалізації інвестицій з метою виконання довгострокових науково-технічних програм з тривалими строками окупності витрат і впровадження нових науково-технічних досягнень у виробництво та інші сфери суспільного життя.

Особливість інноваційної діяльності як одного з різновидів підприємницької діяльності полягає в тому, що вона є діяльністю підвищеного ризику, порівняно зі звичним підприємництвом. Такий ризик обумовлений новизною, творчим характером науково-технічної роботи, можливістю отримання як позитивного, так і негативного результату [2, с. 68].

Суб'єктами інноваційної діяльності являються фізичні і (або) юридичні особи України, фізичні і (або) юридичні особи іноземних держав, особи без громадянства, а також об'єднання цих осіб, які здійснюють в Україні інноваційну діяльність і (або) залучають майнові та інтелектуальні цінності, вкладають власні чи запозичені кошти в реалізацію в Україні інноваційних проектів.

Об'єктами аналізу в інноваційній діяльності є інноваційний проект, інноваційний продукт та інноваційна продукція, а в інноваційних підприємствах – його господарська діяльність.

Основним офіційним джерелом інформації підприємства щодо результатів проведення інноваційної діяльності є форма статистичної звітності №1 – інновація “Обстеження технологічних інновацій промислового підприємства”.

Слід зазначити, що в процесі здійснення інноваційної діяльності на неї впливає цілий ряд різноманітних чинників, які як сприяють так і перешкоджають її розвитку.

В таблиці 4 представимо ключові чинники, що впливають на інноваційну діяльність.

Таблиця 4

Чинники, що впливають на інноваційну діяльність

Система чинників	Чинники, що перешкоджають інноваційній діяльності	Чинники, що сприяють інноваційній діяльності
Техніко-	Відсутність джерел фінансування,	Наявність необхідного наукового

економічні	слабкість матеріально-технічної та наукової бази, високий економічний ризик, відсутність попиту на продукцію, застаріла техніка та технологія, низький науково-технічний потенціал держави, регіонів.	потенціалу, технічної бази, фінансових ресурсів, розвиток конкуренції та скорочення тривалості життєвого циклу наукоємних товарів, державна підтримка інноваційної діяльності.
Організаційно-управлінські	Сталі організаційні структури, надмірна централізація, відсутність інноваційної стратегії, байдужість менеджерів до нововведень, установча замкненість, орієнтація на усталені ринки, недостатність міжнародного науково-технічного співробітництва.	Гнучкість організаційних структур, демократичний стиль управління, формування творчих цільових груп, децентралізація, кваліфікований маркетинг, міжнародна науково-технічна кооперація, створення інноваційної інфраструктури.
Соціально-психологічні	Опір змінам, зміна стереотипів, страх невизначеності, низький професійний статус інноватора, відсутність матеріальних стимулів та умов творчої праці, відплив наукових кадрів.	Сприйнятливість до змін, нововведень, моральна та матеріальна винагорода, можливість самореалізації, сприятливий психологічний клімат в колективі, розвиток умов творчої праці.
Інформаційно-комунікативні	Недостатня інформація про інновації, джерела їх розроблення та розповсюдження, недостатній обмін інформацією для управління інноваціями, замкнутість і обмеженість міжгалузевих зв'язків, відсутність достатнього захисту всіх видів власності на інформаційні ресурси.	Можливість швидко одержувати необхідну інформацію, правильний вибір інформаційних каналів, придбання ліцензій, патентів, ноу-хау, постійне поповнення інформаційного фонду підприємства, розширення горизонтальних потоків інформації.
Правові	Недосконалість законодавчої бази з питань інноваційної діяльності, охорони інтелектуальної власності.	Законодавчі заходи (особливі пільги, закони), що заохочують інноваційну діяльність.

Засобами інноваційної діяльності слід вважати: швидкий розвиток підприємства, низькі витрати, високі прибутки, міцні торгові марки, скорочення потреб у прогнозуванні діяльності, а також гнучкість і сумісність умов здійснення та реалізації нововведень.

Висновки. На сьогоднішній день, впровадження інновацій розглядається як один із способів підвищення конкурентоздатності товарів, що виробляються, підтримки високих темпів розвитку і рівня прибутковості. Внаслідок використання інновацій суттєво змінюються кількісні та якісні характеристики сфер виробництва та споживання, прискорюється економічний розвиток, забезпечується інтенсифікація суспільного виробництва. У зв'язку із зростаючою роллю інновацій було запропоновано нове визначення даної категорії. Таким чином, інновація – це процес, який об'єднує створення та практичне освоєння новації, що задовольняє певну потребу, приносить дохід та зумовлює техніко-економічні й інші зміни в соціальному середовищі.

Аналіз літературних джерел дав нам змогу виявити найсуттєвіші, на нашу думку, класифікаційні ознаки інновацій та представити їх узагальнену класифікацію, яка дозволить не тільки усвідомити їхню роль в розвитку суспільства, але й оцінити ефективність та спрямованість інноваційного процесу, встановити зв'язки між різними типами інновацій, визначити перспективність майбутніх інновацій, а також створити економічні механізми й організаційні форми управління інноваційною діяльністю.

Використана література

1. Бутенко А. І., Лазарева С. В. Інвестиційна діяльність в інноваційній сфері підприємництва України: методи і форми / А. І. Бутенко, С. В. Лазарева // Вісник економічної науки України. – 2007. – № 2. – С.14-19.
2. Лепенчук П. Підтримка інноваційної діяльності. Досвід економічно розвинутих держав та України / П. Лепенчук, Т. Попович // Юридичний журнал. – 2003. – №12. – С. 68-71.
3. Покропивний С. Ф. Інноваційний менеджмент у ринковій системі господарювання / Сергій Федорович Покропивний // Економіка України. – 1995. – № 2. – С. 24-31.
4. Шумпетер Й. А. Теория экономического развития (Исследование предпринимательской прибыли, капитала и цикла конъюнктуры): Пер. с нем. / Йозеф Алоиз Шумпетер – М.: Прогресс, 1982. – 453 с.

5. Хучек М. Социально-экономическое содержание инновации на предприятии / Марек Хучек // Вестник Московского университета. Серия экономика. – 1995. – № 1. – С. 62-71.
6. Федоренко В. Г. Інноваційна і інвестиційна стратегія України / В. Г. Федоренко // Економіка та держава. – 2003. – № 8. – С. 16-27.
7. Санто Б. Инновация как средство экономического развития: пер. с венг. / Б. Санто – М.: Прогрес, 1990. – 296 с.
8. Твисс Б. Управление научно-техническими нововведениями: Сокр. пер. с англ. / Б. Твисс – М.: Экономика, 1989. – 271 с.
9. Харів П. С., Собко О. М. Активізація інноваційної діяльності промислових підприємств регіону: [монографія] / П. С. Харів, О. М. Собко – Тернопіль: Економічна думка, 2003. – 184 с.
10. Денисенко М. П., Риженко Я. В. Стратегічна місія інноваційної діяльності та шляхи її активізації в Україні / М. П. Денисенко, Я. В. Риженко // Проблеми науки. – 2007. – № 6. – С. 10-16.
11. Пригожин А. И. Нововведения: стимулы и препятствия (социальные проблемы инноватики) / Аркадий Ильич Пригожин – М.: Политиздат, 1989. – 270 с.
12. Бажал Ю. М. Економічна теорія технологічних змін: [навчальний посібник для вузів] / Юрій Миколайович Бажал – К.: Заповіт, 1996. – 240 с.
13. Медынский В. Г., Шаршукова Л. Г. Инновационное предпринимательство: [учебное пособие] / В. Г. Медынский, Л. Г. Шаршукова – М.: ИНФРА, 1997. – 240 с.
14. Антонюк Л. Л., Поручник А. М., Савчук В. С. Інновації: теорія, механізм розробки та комерціалізації: [монографія] / Л. Л. Антонюк, А. М. Поручник, В. С. Савчук – К.: КНЕУ, 2003. – 180 с.
15. Закон України “Про інноваційну діяльність” // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 36. – 266 с.
16. Закон України “Про інвестиційну діяльність” // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 47. – 647 с.
17. Господарський кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18, 19-20, 21-22. – 144 с.
18. Краснокутська Н. В. Інноваційний менеджмент: [навчальний посібник] / Ніна Василівна Краснокутська – К.: КНЕУ, 2003. – 504 с.
19. Майорова Т. В. Інвестиційна діяльність: [навчальний посібник] / Тетяна Володимирівна Майорова – К.: ЦУЛ, 2004. – 376 с.
20. Кирич Н. Б. Інноваційна діяльність підприємств та організацій як метод стабілізації економіки регіонів України / Андрушків Б. М., Кирич Н. Б., Погайдак О. Б. // Вісник економічної науки України. – 2009. – №1 (15). – С. 23-25.